

Ur *Tidsignal* nr 10 (2010)

Philippe Marlière

Den socialdemokratiska modellen ifrågasätts

När den föds vid slutet av 1800-talet är den en antikapitalistisk kraft. Under 1900-talet väljer den att låta sig integreras i de liberal-kapitalistiska regimerna. Som en moderat och pragmatisk reformistisk kraft erövrar den en dominerande position inom den europeiska vänstern, en position den sedan dess aldrig förlorat. Den europeiska socialdemokratin har satt sin prägel på det europeiska politiska universum, i och med skapandet av välfärdsstaten. Efter tre lysande årtionden drabbas den med full kraft av den ekonomiska krisen och av 70- och 80-talens nyliberala offensiv. Med en alltmer klassöverskridande och utslätad profil och delvis inspirerad av den ekonomiska nyliberalismen återkommer socialdemokratin till makten på 90-talet i en ”socialliberal” tappning. Så lyder huvudtesen i Philippe Marlières breda översikt över den europeiska socialdemokratins väg fram till i dag. Marlière är fransk statsvetare, verksam vid University College i London

Inledning

Socialdemokratin trädde fram på yttersta vänsterflanken av det politiska fältet för mer än hundra år sedan och har sedan dess spelat och spelar fortfarande en avgörande roll i Europa. Med tidens lopp har socialdemokratin omvandlats till en moderat, pragmatiskt reformistisk kraft. Den är än idag den dominerande politiska kraften inom den europeiska vänstern. Ibland har den segrat, oftare besegrats, men socialdemokratin har alltid visat motståndskraft och ideologisk elasticitet när den tvingats kompromissa med en fientlig omgivning.

Den var marxistisk och revolutionär fram till mellankrigstiden, men har sedan dess förlorat sin radikalism. Socialdemokratin önskade reformera kapitalismen i grunden. I själva verket är det snarare kapitalismen som har reformerat och tämjat den. Inte desto mindre har den lämnat ett outplånligt avtryck i den europeiska civilisationens historia, som ursprunget till välfärdsstaten, vars institutioner och samhällspolitik i hög grad lever kvar in i våra dagar.

Efter ”guldåldern” som förde socialdemokratin till makten i flera länder i norra Europa (1945-73), drabbades de socialdemokratiska styrkorna av den ekonomiska krisens bakslag på 70-talet och av den segrande nyliberala vågen som startade i USA och snart nådde den europeiska kontinenten via Storbritannien.

Inför utmaningen från finanskapitalet vacklar socialdemokratin och anpassar sig gradvis till den nya ekonomiska ordningen. Dess motståndare anklagar den till och med för att ha förnekat sina ideal om social rättvisa och solidaritet. Håller socialdemokratin på att förnyas i kontinuitet med sin tradition och sina värderingar, eller är den tvärtom i färd med att helt frigöra sig från dem?

Socialdemokratins ”guldålder” (1945–1973)

De tre årtiondena efter andra världskrigets slut var för den europeiska (eller mer preciserat, den nordeuropeiska) socialdemokratin en strålande period – vad som brukar kallas en ”guldålder” – präglad av betydelsefulla valsegrar och maktinnehav. Den ”socialdemokratiska modellen” dominerade över konservativa och kristdemokrater i Europa. Modellens gradvisa nedgång påskyndades av oljeshocken 1973 och den följande ekonomiska krisen.

Denna period av politisk och ideologisk dominans vilade på en rad speciella organisatoriska och politiska förutsättningar: massorganisering; täta band till fackföreningarna; förmågan att vinna en mycket stor majoritet av arbetarväljarnas och en växande andel av medelklassernas röster; en dominerande, för att inte säga hegemonisk, ställning inom vänstern; en ställning

som ”naturligt regeringsparti”; anpassning till de liberala, kapitalistiska samhällenas regler och filosofi (parlamentarisk demokrati, politisk pluralism, acceptering av marknads-ekonomi om än med statlig reglering); upprättandet av en välfärdsstat som tog på sig grundläggande samhällsliga uppgifter (sjukvård, utbildning, transport, energi, telekommunikationer) och strävan efter social rättvisa genom en ”måttfull” men djupt reformistisk politik, baserad på strävan efter en trepartskompromiss mellan arbetsgivare, fackföreningar och staten.

Vi måste betona att under dessa ”trettio ärorika socialdemokratiska år” var det få partier som motsvarade idealbilden. Med undantag för svenska SAP hade flertalet partier endast samlat ett antal av dessa kännetecken (tyska SPD, brittiska Labour, belgiska Socialistpartiet eller nederländska PvdA). Under samma trettioårsperiod skilde sig partierna i syd (franska, spanska, grekiska, italienska socialistpartierna) mycket tydligt från denna rena socialdemokratiska modell. Så begreppet ”socialdemokrati” måste ses som en konstruktion i efterhand för att homogenisera en mycket heterogen verklighet. För att undvika missbruk av språket vore det lämpligare att tala om ”socialdemokratier” under åren 1945-73.

Nedgång, reträtt och omvandling, 1974–2002

Ett alltmer heterogent väljarstöd

Från 70-talet och framåt har väljarbasen bland arbetarna sakta urgröpits och fallit ihop. Att andelen arbetarröster minskat beror på två faktorer: å ena sidan, arbetarbefolkningens minskade andel av hela befolkningen, å andra sidan, de socialdemokratiska partiernas minskade stöd i arbetarmiljön. Arbetarrösterna är ändå fortfarande betydelsefulla, vilket tyder på att tillbakagången snarare beror på strukturella orsaker än på politiska faktorer.

Samtidigt stärktes inflytandet från medelklasserna, framförallt från två grupper: de anställda i offentliga sektorn och de intellektuella yrkena (lärare).

Som en allmän regel tenderade det växande stödet från medelklasserna att stärka centripetala tendenser inom socialdemokratien. Det rör sig om en ”genomsnittlig” väljarbas som givetvis i sig själv är heterogen. Från 70-talet och framåt fanns det samtidigt två olika väljarbaser med olika värderingar och strävanden. Å ena sidan medelklasserna med högt kulturellt kapital som var känsliga för kulturliberalismens och postmaterialismens idéer och värderingar (miljö, livsmedelssäkerhet, sexuell frihet, jämlikhet mellan män och kvinnor). Å andra sidan arbetarna som hade ett begränsat intresse för dessa nya frågor och som berördes mer av frågor om ekonomisk jämlikhet och social rättvisa. Att de här två väljargrupperna hade olika dagordningar gav upphov till spänningar som partierna måste lära sig att hantera. I en del länder lyckades miljöpartier som utvecklade dessa postmaterialistiska teser att minska socialdemokratins inflytande inom medelklasserna (i Tyskland, till exempel).

Sedan 80-talet utgör inte längre arbetarklassen den viktigaste väljarbasen för socialdemokratien. I fortsättningen måste vi tala om ”socialdemokratiska väljarbaser”, både bland arbetarna och inom medelklasserna. Det har blivit mer komplicerat för de socialdemokratiska partierna att medla mellan dessa heterogena väljargruppers olika förväntningar. Rent röstmässigt är det riskabelt för partierna att fortsätta att i första hand försvara arbetarklassens intressen.

Sedan ett tjugotal år fortsätter visserligen de socialdemokratiska organisationerna att vinna majoriteten av arbetarrösterna. Men graden av stöd inom arbetarväljargruppen har minskat påtagligt. Länder med starka socialdemokratiska kännetecken, där två tredjedelar av arbetarna röstade på socialdemokraterna fram till 70–80-talen (som Sverige) fick se hur väljarbasen försköts i riktning mot medelklasserna. I vissa länder utgör inte arbetarklassen längre mer än knappt 40–50 procent av väljarbasen (Danmark, Österrike, Tyskland, Storbritannien).

Medelklassernas parti

”Avproletariseringen” har gått ännu längre bland de socialdemokratiska medlemmarna än bland deras väljare. I alla de stora partierna är tendensen densamma: andelen arbetare som länge utgjort en majoritet är idag en minoritet. Å andra sidan är mellanskikten och de fria yrkesutövarna överrepresenterade i förhållande till sin tyngd bland de socialdemokratiska väljarna eller i väljarkåren i allmänhet. Förborgerligandet av medlemskåren har vänt upp och ner på den traditionella medlemskulturen och de tidigare funktionssätten. När det kommer nya välutbildade medlemmar (akademiker, fria yrkesutövare, högre tjänstemän), som har en praktisk kunskap om politiska texter och lätt tar till orda offentligt, tenderar det att marginalisera eller tysta de mer proletära medlemmarna. Det kan rent av leda till att de lämnar partiet. Dessutom är inte socialdemokratin längre en plattform för arbetarmedlemmarnas integrering och sociala klättring. Ledningsuppdrag på mellan- och nationell nivå går numera till den här nya generationen av tekniskt kompetenta medlemmar.

De socialdemokratiska partiernas funktionssätt har likaså förändrats mycket under de senaste trettio åren. TV:s inträdande i det offentliga livet har fått en mycket stor inverkan på medlemsorganiseringen. Tele-viserade media har gynnat personfixeringen inom politiken på bekostnad av organisationens traditionella kollektivitet. I våra dagar är det i varje valkampanj partiledaren som media fokuserar på. Ledarens personlighet sätts i främsta rummet och blir till och med en avgörande faktor i valprocessen (Tony Blair 1997, Gerhard Schröder 2002).

Experter eller professionella politiska marknadsförare (*spin doctors*) som ibland inte ens är medlemmar i partierna har stort inflytande på ledningarnas beslut.

Sedan experterna tagit över beslutar inte längre medlemmar och ledningsorgan inom partiet om program och politik. I allt fler fall diskuteras och redigeras programmen av en begränsad expertkommitté. Opinions undersökningar inom ”representativa urval” av befolkningen, fokusgrupper, ger underlag för de förslag som sedan läggs fram för väljarna. Tendensen idag är alltså att basmedlemmarna blir alltmer isolerade. Det är en relativ tendens, för dessa medlemmar behövs fortfarande för att godkänna partiledningens beslut eller i ännu högre grad för att kampanja i valtider.

Likaså har medlemskapet påtagligt ändrat karaktär under de senaste 20 åren. Medlemsapparaterna föredrar att handskas med medlemmar som inte är så aktiva eller så indragna i partilivet, snarare än med politiserade medlemmar som på 60- och 70-talen. För att undvika eventuella interna utmaningar har partierna ändrat sätt att välja ledare. Brittiska Labourpartiets ledare väljs numera direkt av medlemmarna, vilket tenderar att dränka de mer radikala rösterna i basmedlemmarnas mer måttfulla massa.

Den nya generationen av medlemmar, som ibland vare sig har varit politiskt aktiva eller fackföreningsmedlemmar tidigare, är mindre bevandrade i den traditionella medlemskulturen. De blir därför också mer självständiga gentemot partiledningen. Dessa nya medlemmar, som ofta kommer från medel- eller överklasserna, är mycket mindre fogliga och mer kritiska gentemot ledningen än de föregående arbetargenerationerna. De socialdemokratiska partierna kan inte längre i verkligheten uppfylla sitt ursprungliga mål: att bevara och stärka en medlemsidentitet genom en verkligt socialdemokratisk ideologi.

Nya politiska utmaningar

Den stora nyheten under de senaste 20 åren är att de ekologiska partier och vänsterströmningar som för fram postmaterialistiska värderingar (miljö, kvinnors rätt, etniska minoriteters rättigheter, sexuell frihet och jämlikhet, avskrivning av tredje världens skuld, livsmedelssäkerhet och så vidare) genomgått en relativ institutionalisering. Socialdemokratin konkurrerar idag med nya politiska krafter när det gäller vänsteridéer och -partier. Den tendensen kan skönjas i Tyskland, Sverige, Norge, Danmark, samt i mindre grad i Österrike,

Grekland och Portugal. Dessa nya grupper som kan beskrivas med beteckningen *New Politics* pressar de socialdemokratiska partierna att ta upp en del av eller alla dessa nya politiska frågor (särskilt miljöfrågor och på senare tid frågor om jämlikhet mellan könen). I Tyskland har en *New Politics*-flygel inom partiet vänt sig mot partiets mer "traditionalistiska" tendens. I Norge lägger det socialdemokratiska partiet större vikt vid miljöfrågor sedan det uppstått betydelsefulla sociala rörelser. I Sverige och i Österrike fäster SAP och SPÖ stor vikt vid miljöfrågor.

Efter den "postmaterialistiska" utmaningen från vänster har den nyliberala utmaningen från höger kommit. Dessa två utmaningar har ett ömsesidigt samband, och förklarar i hög grad varför den klassiska socialdemokratiska politiken övergivits. Det är ett dubbelt tryck som öppnat socialdemokratin för postmateriella och liberala idéer. Man kan notera en tredje utmaning som kommer från folkliga skikt som inte är övertygade om postmateriella värden och är fientliga mot den ekonomiska liberalismen. En del av denna vilna folkliga väljarbas går inte och röstar eller överför sina röster till populistiska och yttersta högerpartier (Frankrike, Italien, Nederländerna).

De socialdemokratiska partierna har tvingats att anpassa sig till väljarbasens heterogena natur, och de föreslår nu en "blandpolitik" som har något för alla. De har också vänt ryggen mot den klassiska socialdemokratiska ideologins vägledande principer (statliga ingripanden, förstatliganden, beskattning, omfördelning av rikedomar) till förmån för flytande program utan klassprofil. Kommunikationsexperterna som ger råd till partiledningarna försöker överträffa varandra i att betona nödvändigheten av en "mittenprofil". Varje socialdemokratisk ledare måste ge väljarna ett intryck av "teknisk kompetens", "politiskt ansvarstagande" och "respektabilitet". För att uppnå det suddas alla referenser till den traditionella socialdemokratiska jämlikhetstanken ut ur propagandan. Teman som "modernitet", "kompetens", "transparens" och "effektivitet" har kommit att fylla det ideologiska tomrum som uppstår när man undviker den klassiska socialdemokratiska retoriken. Denna nya terminologi gör det också möjligt för de nya generationerna av socialdemokratiska ledare att tydligt avgränsa sig – åtminstone i retoriken – från den "gamla" socialdemokratin från 70- och 80-talen. Genom att inofficiellt döpa om Labourpartiet till New Labour ville Tony Blair och hans anhängare markera brottet mellan det som de kallar Old Labour, som var keynesiansk och positiv till statsingripanden, och New Labour, som anses "modern" och nyliberal.

Den nya socialdemokratin försöker förena tre programmatiska axlar: En klassisk socialdemokratisk axel som ägnar sig åt frågor om tillväxt och social rättvisa, välfärdsstat och sysselsättning. En andra axel försöker ta över de "postmaterialistiska" och antiauktoritära teman som är mest populära bland väljare. Den tredje axeln inspireras av nyliberalerna och accepterar nyliberalismens grundläggande förutsättningar (monetär stabilitet, minskade offentliga utgifter, privatiseringar, "avreglering" av ekonomin, sänkta skatter, en liten men "aktiv" socialstat). Det är värt att notera att den nyliberala tematiken, till skillnad från på 80-talet, i stora drag accepteras som något givet, och inte längre ses som ett nödtvång. Brittiska New Labour presenterar den nya nyliberala inriktningen som en oundviklig och till och med önskad utveckling. Dessa tre teman utgör den programmatiska grund med vilken den europeiska socialdemokratin i nord och syd vill nå ut till så många väljare som möjligt. På senare tid har frågor om trygghet och lag och ordning och om ökad kontroll av invandringen fått en viktig plats i den nya socialdemokratiska propagandan, särskilt hos Tony Blairs New Labour och i mindre grad i SPD under Gerhard Schröder.

Att den ekonomiska nyliberalismen accepteras innebär ändå inte att alla mål om social rättvisa överges. Begrepp som "solidaritet" och "social sammanhållning" är fortfarande centrala i socialdemokraternas retorik. Den "nya socialdemokratin" uttalade anhängare hävdar att det framförallt är medlen för att nå de socialdemokratiska målen som har ändrats och inte målen själva. Det påståendet håller inte för en noggrann granskning. Sålunda har begreppet

jämlikhet – en ledstjärna om någon i det socialdemokratiska universum – i hög grad tömmts på innehåll. Mot en tidigare föreställning av jämlikhet som ”jämlikhet genom omfördelning” har man gått till en snävare definition som ”lika chanser” eller ”lika möjligheter”. På samma sätt har ”rätten till arbete” – ett annat nyckelbegrepp för socialdemokratien – ersatts av den för myndigheterna mindre krävande ”anställningsbarheten”.

Den mer eller mindre harmoniska samexistensen mellan den nyliberalt färgade ”realismen” och den bevarade ”sociala” retoriken är två delar i framväxten av en ny socialdemokratisk syntes, som nuförtiden kallas ”socialliberal”. Denna ”socialliberalism” förkastar ultraliberalismens ”överdrifter”, men ligger helt klart efter den traditionella socialdemokratien när det gäller att kämpa mot social ojämlikhet. Den nya socialdemokratien är framförallt en i allt väsentligt måttfull kraft: måttfullt nyliberal, måttfullt social, måttfullt repressiv i frågor om brottslighet.

De ”socialliberala” kännetecknen är tydliga hos Tony Blairs New Labour. Lionel Jospins Breda vänster-regering i Frankrike (1997-2002) hade en mer traditionell vänsterretorik och förde en politik som bekämpades av de ortodoxa nyliberalerna (minskad arbetstid, till exempel), men den skilde sig ändå inte på något avgörande sätt från den socialliberala typen. Den regeringen avvisade ändå den socialliberala terminologin med ”modernitet”, ”kompetens” och ”ansvarstagande” och den sökte stöd från olika samhällsgrupper genom en politikför-alla (35 timmars arbetsvecka, att skapa jobb, allmän sjukvårdsförsäkring, sänkta skatter, privatiseringar, acceptering av den europeiska stabilitetspakten). Den Breda vänstern utvecklades trots sitt förnekande inte utanför den allmänna nyliberala ramen, även om den modifierade den genom några ny-keynesianska åtgärder.

Från keynesianism till liberalism

Under 70-talet ledde de nykeynesianska experiment som genomfördes av PS i Frankrike (1981-82) och PASOK i Grekland (1981-84), i en fientlig internationell omgivning, till misslyckanden. Sedan 80-talet saknar socialdemokratien teoretisk och programmatisk stadga. De socialdemokratiska partierna i södra Europa, som var i makten under 80-talet, konkurrerade med deflation under trycket från den internationella konkurrensen. Det sociala priset blev mycket högt (hög arbetslöshet, försämringar i välfärdsstaten och offentlig service).

När socialdemokratien i regeringsställning berövats sin keynesianska ram, kunde den inte göra motstånd mot den nyliberala svallvåg som fjärrstyrdes av Ronald Reagan och Margaret Thatcher. Vad värre är, när samma socialdemokrati regerade, måste den anpassa sig till nyliberalismens tidsanda. Under en första tid förbigicks denna faktiska omvändelse med tystnad, eller förnekades (Lionel Jospin och hans ”strikta parentes” 1982). Med tiden och i takt med att en ny ung generation av ledare som stod främmande för den traditionella socialdemokratiska kulturen (Tony Blair, Gerhard Schröder) kom till makten, började man att erkänna och i vissa fall till och med propagera för den nya socialdemokratiska revisionismen. Lionel Jospin sammanfattade den nya socialdemokratiska syntesen i följande ord: ”ja till marknadsekonomi, nej till ett marknadssamhälle”. Röster till vänster påpekade att det är motsägelsefullt att å ena sidan kräva att marknaden regleras och å andra sidan förorda att ekonomin regleras *av* marknaden.

I Storbritannien skapade Tony Blairs anhängare en teori kring den nya socialdemokratiska kursen under beteckningen ”den tredje vägen”. Den placerade sig själv mitt emellan nyliberalismen och den ”gamla” socialdemokratien. I verkligheten var det framförallt de allra mest ultraliberala som den tredje vägen avgränsade sig från och den förkastade den traditionella socialdemokratiska politiken från 60- och 70-talen. Men att endast se den tredje vägen som en enkel variant av Mrs Thatchers nyliberalism vore en felaktig bedömning. Den tredje vägen vilar på ett ganska ovanligt och konsekvent sätt på en nyliberalism som skiljer

sig från thatcherismen, genom att föreslå en rad reformer med socialdemokratisk inspiration (förnyelse inom den offentliga servicen, till exempel). Även om den tredje vägen i grunden är nyliberal vilar den på så sätt på en politisk dagordning som – om än marginellt – fortfarande är socialdemokratisk.

Ett närmare studium av den politik som fördes av de socialdemokratiska partierna vid makten 1990–2002 visar att de traditionella ledstjärnorna i den socialdemokratiska politiken övergivits, eller överlag försvagats (full sysselsättning, omfördelning till förmån för löntagarna, samarbete med fackföreningarna). Sedan 90-talet har socialdemokratien bytt bort sin traditionella roll som ”marknadens reglerare” mot en hållning som skulle kunna kallas ”anpassning till marknaden”. För New Labour som gärna ser sig som en del av den nyliberala globaliseringsrörelsen skulle man till och med kunna tala om ”att följa marknaden”.

Socialdemokratins anslutning till en mer eller mindre måttfull nyliberalism har ändå inte lett till en total nedmontering av de europeiska välfärdsstaterna. Ojämligheten mellan fattiga och rika har fortsatt att öka under socialdemokratiska regeringar, men den extrema fattigdomen har i allmänhet hållits tillbaka av omfördelningspolitiken.

Socialdemokratien på 2000-talet

År de sociologiska och politiska omvandlingarna av de socialdemokratiska grupperingarna så djupa att vi bör ställa frågor om denna ”nya socialdemokrati” karaktär: Är den fortfarande tillräckligt socialdemokratisk för att vi ska fortsätta att kalla den det? Med andra ord, har anpassningen till modifierad nyliberal politik varaktigt förändrat socialdemokratins själ och praktik, eller är denna anpassning tvärtom bara en isolerad händelse, eller ännu en revisionistisk omvandling i dess hundraåriga historia?

En studie av socialdemokratien under de tjugo senaste åren visar att den djärva revisionismen hos Blairs tredje vägs-anhängare kom fram efter ett årtionde av socioliberal praktik. Från mitten av 80-talet lade flera socialdemokratiska och socialistiska partier – om än motvilligt – grunden för den nya kursen. Regeringen Fabius (1984–86) i Frankrike förde fram temat om industriell och ekonomisk ”modernisering”. Regeringarna Rocard (1988–91) och Bérégovoy (1992–93) inledde den monetaristiska politik som idag förs av den nya socialdemokratien. De socialistiska regeringarna i Spanien och Grekland och den holländska socialdemokratien började likaså föra en politik av samma slag vid samma tid. Med endast en lätt hårddragning skulle man kunna säga att New Labours verkliga nyhet låg i att partiet för första gången uttalat återopade sig på sin ”socioliberal” identitet.

Efter flera årtionden av ideologiska anpassningar och programmatiskt famlande har den nya socialdemokratien bara börjat ta form. Dess omvandling är oavslutad, men innehåller ändå tre kännetecken som i hög grad hänger samman: 1) Socialdemokratien framställer sig idag som en ”moderat” kraft, (i ”center-vänstern”) som är ”ansvarsfull”. Den positionsbeskrivningen skapar en kontinuitet och ett sammanhang mellan dess oppositionsretorik (som tidigare brukade ha en klar vänsterprofil) och regeringspraktiken (som traditionellt lutat mot mitten, eller ”åt höger”). 2) När socialdemokratien antar en retorik och en politik över klassgränserna, kommer dess retorik att stämma med medlemmarnas och väljarnas klasstillhörighet. 3) Socialdemokratins medlemmar och anhängare kommer i allt högre grad från medelklassen bland löntagarna. Det betyder att de socialdemokratiska partierna är sociologiskt mer homogena än tidigare, då väljarbasen i huvudsak bestod av arbetare.

Detta sammanhang räcker ändå inte för att ge den europeiska socialdemokratiska rörelsen ett ideologiskt sammanhang och djup. Den nya socialdemokratins identitet och kultur tycks ojämförligt mycket svagare och ytligare än socialdemokratien på 60- och 70-talen.

Den nya socialdemokratien är likaså mindre närvarande i samhällslivet än sin föregångare. Den tycks mer förmögen att uppfatta opinions-”stämningar” (bland annat genom

opinionsmätningarna) än att uppfatta opinionsrörelser. Franska PS stod således utanför den stora proteströrelsen vintern 1995. Tyska SPD tog upp miljö- och fredsfrågor först efter de grönas och fredsörelsernas genombrott. I Storbritannien tycktes New Labour helt rådlös inför konsumenternas revolt mot bränsleprishöjningarna hösten 2000. I allmänhet vet social demokratin ännu inte om den ska försöka införliva en del av de sociala rörelsernas frågor, eller om den ska förkasta dem i deras helhet. Den nya socialdemokratin, som står längre från fackföreningarna och arbetsvärlden, och som med några få undantag inte längre har ett nätverk av aktiva medlemmar, kämpar för att bemästra det politiska landskapet.

Skillnaderna mellan de socialdemokratiska partierna i norr och de socialistiska partierna i syd har idag i hög grad minskat. De har alla antagit den nya socialdemokratiska kursen. Detta samgående är resultatet av ett dubbelt fenomen: å ena sidan, att partierna i syd tydligt gått mot mitten ideologiskt; å andra sidan att partierna i norr relativt sett "avsocialdemokratiserats", och framförallt avlägsnat sig från den fackliga världen. Det är ett tecken på detta närmande att socialisterna i syd, som under lång tid skytt termen "socialdemokrat", nu ofta använder den för att beskriva sina egna partier och deras politik. Vi kan alltså med större fog tala om en "socialdemokratisk familj" idag än för 20 eller 30 år sedan.

Den nya socialdemokratin och globaliseringen

Den (nyliberala) globaliseringen är det som dagens socialdemokrati vare sig vill tänka på eller tala om. Även om en återgång till tidigare årtiondens statliga ingripanden verkar mycket osannolik, väcker den nyliberala globaliseringen ändå krav på en kraftig reglering för att de rikedomar som utgår från det globala utbytet ska fördelas mer jämlikt mellan samhällsklasser och nationer. Det skulle kräva att den socialdemokratiska politiken angrep en rad privata intressen såväl nationellt som internationellt, och att ekonomiska "lagar" eller argument som ansetts vara överlägsna ifrågasattes eller övergavs. Det skulle fordra att man ekonomiskt och politiskt gick emot USA (liksom mot EU-kommissionen). En sådan utveckling tycks osannolik i den närmaste framtiden, eftersom den skulle ifrågasätta den "respektabilitet" som socialdemokratin dyrt förvärvat under 80- och 90-talen. För ögonblicket nöjer den sig med att beklaga den nyliberala globaliseringens "överdrifter", samtidigt som den försäkrar att det inte finns något *mer betydelsefullt* alternativ till den tendensen – eller *inget alternativ alls*, som Tony Blair menar.

Det är uppenbart att man inte är enig på den här punkten. Inför EU-valen 1999 hade de europeiska socialistpartierna skrivit ett manifest som undertecknades av alla socialdemokratiska partier inom EU:s medlemsländer. Texten kritiserade den liberala globaliseringen i hovsamma termer. Dokumentet kom i praktiken att begravas, när Tony Blair och Gerhard Schröder senare skrev ett gemensamt manifest med mycket nyliberala tongångar och ett indirekt stöd till globaliseringens liberala inriktning.

Ett brott med den socialdemokratiska identiteten?

Socialdemokratins historia är en rad anpassningar ("revisionism") till samhällets gradvisa utveckling. Idag kan vi fråga oss om denna senaste anpassning inte snarare innebär en brytning med det som till nyligen utgjorde själva hjärtat i den socialdemokratiska identiteten. Problemet idag handlar om den socialdemokratiska reformismens natur: på vilket sätt och i vilken grad skiljer den sig från mittenkrafter och kristdemokraters reformism och sociala humanism? Denna "defensiva" reformism har i själva verket svårt att avgränsa sig mot upplysta krafter i mitten, eller till och med i centerhögern. Placerar inte liberaldemokraterna i Storbritannien sig vanligen till vänster om New Labour i ekonomiska och kulturella frågor? Den nuvarande socialdemokratins nyliberala kompromiss tycks på så sätt basera sig på en minimiversion av socialdemokratin. Så har till exempel socialdemokraterna gått så långt som att acceptera idén att statliga ingripanden och vissa delar av välfärdsstaten bromsar tillväxten

och den ekonomiska konkurrensförmågan. Eller än värre, de har accepterat att gå med på att mer än 10 procent av den aktiva befolkningen är arbetslös.

Är socialliberalismen uttrycket för en förnyad socialdemokrati, eller är den tvärtom bara en mildare version av liberalismen? Har den nya socialdemokratin ett politiskt alternativ – om än ett måttfullt sådant – till de liberala eller konservativa partierna? Bara det faktum att sådana frågor kan ställas visar hur otydliga den socialdemokratiska identiteten och politiken har blivit. Socialdemokratin kan kanske – mer eller mindre tillfälligt – föra en nyliberal politik. Men det är omöjligt för den, om den inte vill sänka alla sina skepp, att i grunden bli nyliberal.

Slutsats

Efter andra världskriget stärkte socialdemokratin, som organisation, regeringsparti och tankeströmning, sin ställning som reformistisk kraft och dominerade vänsterpartiernas och -idéernas fält i de västeuropeiska länderna. Den socialdemokratiska keynesianska reformismen drog nytta av band till och aktivt stöd från fackföreningarna, och den utvecklades starkt särskilt i länderna i norra Europa.

De socialdemokratiska partierna i norr hade fram till 70-80-talen stöd av många aktiva medlemmar, de flesta av arbetarursprung. Medlemskåren och väljarbasen inom arbetarklassen utsuddades gradvis och ersattes av medlemmar och väljare från löntagargrupper i medelklassen. Arbetarbasen, som länge var socialdemokratins lungor och hjärta, försvann inte helt. Den hamnade bara alltmer i minoritet, i antal och kulturellt. De socialdemokratiska partiernas förborgerligande bidrog i hög grad till att sudda ut socialdemokratins identitet, som en politisk kraft som är moderat men ändå tydligt skiljer sig från de borgerliga mittenpartierna.

Idag tillhör socialdemokratin fortfarande en annan politisk familj än de konservativa och kristdemokraterna. Men den har tvingats överge sin traditionella omfördelningspolitik och har inte längre som mål att radikalt reformera kapitalismen. Den har till och med antagit hela sjok från den ekonomiska liberalism som den så länge bekämpade. Vid början av det här århundradet framstår socialdemokratin som en banal kraft, utan politik eller tydlig ideologi.

Dess nära band till arbetslivet via fackföreningarna och dess folkliga väljar- och medlemsbas har krympt idag, och balansen mellan arbetare och medelklassen har brutits på de folkliga skiktens bekostnad. Socialdemokratin går över klassgränserna sociologiskt och försöker ”fånga alla” programmatiskt och kulturellt.

Man har brutit med den traditionella kollektiviteten inom den socialdemokratiska apparaten och ledarna har fått större befogenheter och en mer framträdande roll. Det har gått så långt att ledarna fått en stor autonomi politiskt och i media gentemot medlemmarna och basen.

Två årtionden efter det att denna nya revisionistiska vändning inletts är det politiska bokslutet över socialdemokratin vid makten en besvikelse. Det tycks till och med som om den genom sin sociala och kulturella omvandling också i hög grad förlorat sin reformistiska glöd och sin traditionella jämlikhetsinriktning. Den nya socialdemokratin är framförallt reaktiv. Denna defensiva hållning framträder tydligt i frågor om den (ny)liberala globaliseringen. Socialdemokratin har ibland gjort oerhörda eftergifter till nyliberalismens politik och ideologi och har för tillfället misslyckats att ”humanisera” finanskapitalismen.

Blairs ”tredje väg” är bara ett eko – fast i dess mest högerpräglade form – av en allmän rörelse i samma riktning. Den Breda vänster-regeringen i Frankrike förde, trots socialistisk retorik och vissa sociala åtgärder stick i stäv med den nyliberala tidsandan, socialliberal politik, i likhet med andra social demokratiska regeringar i Europa. Tony Blair har i själva verket bara fullbordat en revisionistisk utveckling som inleddes i skymundan på 80-talet av Francois Mitterrand, Michel Rochard, Felipe Gonzales, Bettino Craxi, Andrea Papandreo, Wim Kok och Neil Kinnock.

Den nya socialdemokratiska kursen hänger helt och hållet ihop, på så sätt att ”mitten”-retoriken är i fas med den minimalistiska reformismen i regeringsställning.

Trots allt förblir socialdemokratins uttalade mål att sträva efter solidaritet och social rättvisa. Man kan således fråga sig i vilken utsträckning den förmår uppnå det målet. Hur kan man garantera samhällssolidariteten utan att föra en politik för tillväxt, utan medvetna politiska åtgärder för att rätta till de klyftor som skapats av den nyliberala globaliseringen och utan att stärka banden med fackföreningarna och de sociala rörelserna?

Snarare än som en dämpad version av den traditionella socialdemokratin framstår ”social-liberalismen” som en mildare variant av liberalismen. För första gång i socialdemokratins historia tycks dess ”modernisering” ske utanför den socialdemokratiska traditionen, eller till och med i brytning med den.

Litteratur

- A. Bergounioux, G. Grunberg, *L'utopie à l'épreuve. Le socialisme européen au XXe siècle*, De Fallois, Paris, 1996.
- A. Bergounioux, B. Manin, *Le régime social-démocrate*, PUF, Paris, 1989.
- A. Bergounioux, B. Manin, *La social-démocratie ou le compromis*, PUF, Paris, 1979.
- G. Devin, *L'Internationale socialiste*, Presses de la FNSP, Paris, 1993.
- G. Esping-Andersen, *Politics against the market. The social-democratic road to power*, Princeton University Press, Princeton NJ, 1985.
- Fondation Jean Jaurès, ”Blair-Schröder. Le texte du ‘manifeste’, les analyses critiques, *Les Notes de la Fondation Jeanjaurès*, No 13, augusti 1999.
- A. Giddens, Tony Blair, *La troisième voie. Le renouveau de la social-démocratie*, Seuil, Paris, 2002.
- R. Ladrech, Ph. Marlière (ed), *Social democratic parties in the European Union. History, organization, policies*, Macmillan, Basingstoke, 1999.
- M. Lazar, *La gauche en Europe depuis 1945. Invariants et mutations du socialisme européen*, PUF, Paris, 1996.
- Ph. Marlière (ed), ”Social democracy in southern Europe and the challenge of European integration”, *Journal of Southern Europe and the Balkans*, Vol. 3, No 1, maj 2001.
- Ph. Marlière, ”Manifestes pour une social-démocratie de marché: Anthony Giddens, Tony Blair et le débat sur la ‘troisième voie’”, *Les Temps modernes*, No 605, août-sept.-oct. 1999, p. 161-180.
- G. Moschonas, *La social-démocratie de 1945 à nos jours*, Montchrestien, Paris, 1994.
- G. Moschonas, *In the name of social democracy. The great transformation: 1945 to the present*, Verso, London, 2002.
- D. Sassoon, *One hundred years of socialism*, I.B. Tauris, London, 1996. På svenska som *Hundra år av socialism: vänstern i Europa under 1900-talet*, Atlas, Stockholm, 2002.